

TALIS-2018 ЗЕРТТЕУІНІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) халықаралық сабақ беру мен оқыту зерттеуі (TALIS) – мұғалімдерді, мектеп директорларын және білім беру ортасын қарастыратын әлемдегі ең ауқымды зерттеу. Бұл жазбахатта мемлекеттік және жеке меншік мектептердегі 5-9 сынып мұғалімдерінің және мектеп директорларының жауаптарына негізделген зерттеу нәтижелері ұсынылған.

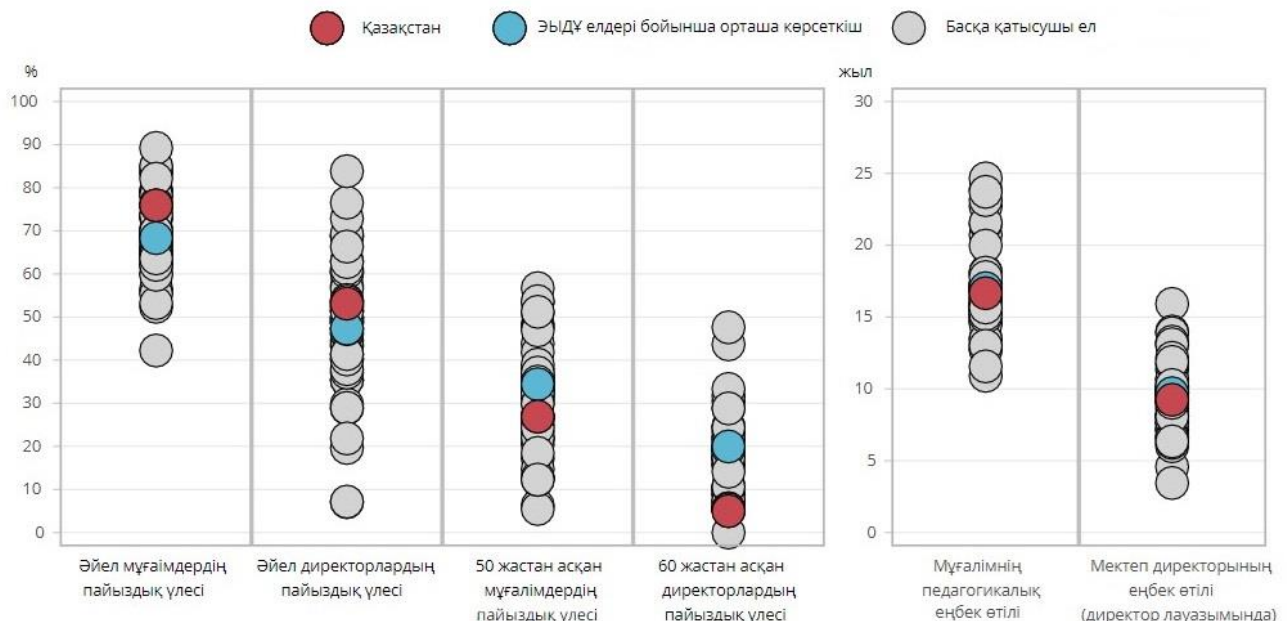
Қазақстан

Қазіргі мектептің мұғалімдері, директорлары мен оқушылары кімдер?

- Қазақстандық мұғалімдердің 75%-ы үшін және TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдері мұғалімдерінің 67%-ы үшін мұғалім мамандығы кәсіп таңдау болды. Мұғалім мамандығын таңдаудың негізгі себептері ретінде қазақстандық мұғалімдердің 93%-ы балалар мен жастардың және қоғамның дамуына үлес қосуға ықпал ету мүмкіндігі деп атады.
- Қазақстандық мұғалімдердің орташа жасы 41 жылға тең, бұл TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдері мұғалімдерінің орташа жасынан төменірек (44 жас). Сонымен қатар, Қазақстанда орта есеппен алғанда мұғалімдердің 27%-ы 50 жасқа келген және 50-ден асқан мұғалімдерді құрайды (ЭЫДҰ елдерінде – 34%). Бұл Қазақстан таяудағы он жылдықта ұстаздар құрамының төрттен бір бөлігін жаңартуы қажет екендігін білдіреді.

1-сурет. Мұғалімдер мен мектеп директорларының әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы мен еңбек өтілі

Зерттеу нәтижелері 5-9 сынып мұғалімдері мен мектеп директорларының жауаптарына негізделген

Ескерту: Тек деректері бар ғана елдер көрсетілген

Дереккөз: ЭЫДҰ, TALIS-2018 деректер базасы, I.3.17, I.3.21, I.3.1, I.3.5, I.3.9 және I.3.13. кестелері

- Қазақстанда мектеп директорларының орташа жасы 48 жылды құрайды, бұл TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдері директорларының орташа жасынан төменірек (52 жас). Қазақстанда орта есеппен алғанда 60 жасқа келген және 60-тан асқан директорлардың үлесі 5%-ы құрайды, ЭЫДҰ елдерінде – 20%.
- Мұғалімдер мен мектеп директорларының гендерлік бөлінісі туралы ақпарат педагог мамандығының гендерлік балансының тең болмауын және басшылық лауазымға көтерілудегі гендерлік тепе-теңдік деңгейінің сақталмауын анықтауға мүмкіндік береді. Қазақстанда мектеп директоры лауазымында әйелдер тек 53%-ды құрайды, ал мұғалім лауазымында олардың үлесі 73%-ға тең. ЭЫДҰ елдерінде әйелдердің 47%-ы мектеп директорлары болса, 68%-ы мұғалімдер.
- Сыныптағы ахуал туралы айтатын болсақ, мұғалімдер мен оқушылар арасында жалпы жақсы қарым-қатынас орнаған. Қазақстанда мұғалімдердің 97%-ы әдетте оқушылармен қарым-қатынасы жақсы екенімен келіседі. Алайда директорлардың 1%-ы мектепте оқушылар арасында қорқыту мен бұзақылық әрекеттер жиі орын алатынын мәлімдейді, бұл көрсеткіш ЭЫДҰ елдерімен (14%) салыстырғанда төмен.
- Қазақстанда мұғалімдердің шамамен 5%-ы мигрант оқушылардың құрамы кем дегенде 10%-ды құрайтын мектептерде жұмыс істейді (ЭЫДҰ елдерінде – 17%). Сонымен қатар, мектеп басшыларының 94%-ының айтуынша, мектептегі мұғалімдер балалар мен жастар әр түрлі мәдениет өкілдері арасында көптеген ұқсастық бар екенін білуі тиіс деп есептейді (ЭЫДҰ елдерінде орташа есеппен – 95%).

Мұғалімдер сабақта қандай әдіс-тәсілдерді қолданады?

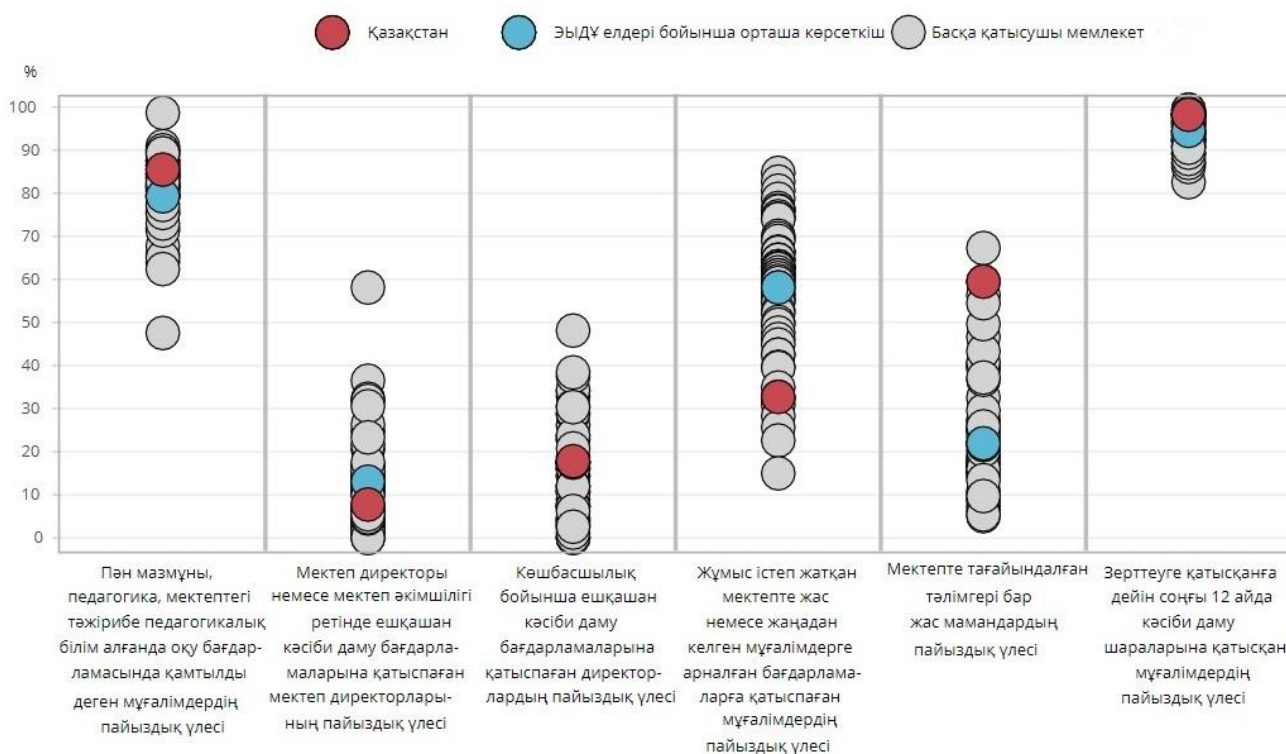
- Қазақстандық мұғалімдер TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдерінің мұғалімдері сияқты зерттеу аясында сұралған көптеген оқыту әдістері ішінен сыныпта тәртіп орнатуға бағытталған және сабақтың мақсаты мен қорытындысын белгілейтін тәсілдерді кеңінен қолданады. Мысалы, қазақстандық мұғалімдердің 42%-ы сабақта тәртіпті бұзатын оқушыларды жиі тыныштандыруға тура келетінін айтты (ЭЫДҰ елдерінде – 65%), ал мұғалімдердің 92%-ы жаңа тақырып пен өткен тақырыптың байланысын жиі түсіндіретінін хабарлады (ЭЫДҰ елдері бойынша – 84%).
- Оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытатын әдіс-тәсілдер кеңінен таралмаған. Мұндай әдістерді ЭЫДҰ елдерінде мұғалімдердің жартысына жуығы ғана қолданады. Қазақстанда мұғалімдердің 75%-ы (ЭЫДҰ елдері бойынша – 45%) қиын тапсырмаларды шешу жолдарын оқушылардың өздері іздеп табуына жиі ынталандыратынын айтты.
- Қазақстанда мұғалімнің сабақ уақытының 79%-ы сабақ беру мен оқытуға жұмсалады, бұл ЭЫДҰ елдерінің орташа көрсеткішінен (78%) сәл жоғары.
- Соңғы бес-он жыл ішінде мектептегі сабақ беру мен оқытуға жұмсалатын уақыт TALIS-ке қатысушы елдердің шамамен жартысында азайған.
- Қазақстандағы мұғалімдердің 87%-ы өз оқушыларының жетістіктерін бақылау және жедел кері байланыс беру арқылы үнемі бағалап отыратындарын айтты (ЭЫДҰ елдерінде – 79%). Ал мұғалімдердің 51%-ы оқушыларды бағалау кезінде өздері құрастырған жеке әдістемелерін қолданатындарын хабарлап (ЭЫДҰ елдері бойынша – 77%), мұғалімдердің 74%-ы оқушыларға өзін-өзі бағалауға жиі мүмкіндік беретінін айтты (ЭЫДҰ елдерінде орта есеппен – 41%).
- Мұғалімдер мен мектеп директорларының басым көпшілігі әріптестерін өзгерістерге дайын деп, ал мектепті озық инновациялық тәжірибелерді жүзеге асыруға жағдай жасалған орын деп санайды. Сонымен қатар, қазақстандық мұғалімдердің 93%-ы олардың өздері және әріптестері жаңа идеяларды жүзеге асыруда бір-біріне қолдау көрсететінін хабарлайды. Бұл көрсеткіш TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдерінен жоғары (78%).

Мұғалімдер мен мектеп директорлары қандай дайындықтан өтеді?

- Қазақстан мұғалімдерінің 85%-ы педагогикалық мамандық бойынша білім алғанда пән мазмұны мен педагогика бойынша білім алып, мектепте кәсіби тәжірибеден өткендерін хабарлады. Бұл көрсеткіш TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдерімен (79%) салыстырғанда жоғарылау. Қазақстандық мұғалімдердің 67%-ы мектепте жұмыс істей бастағанда ресми немесе бейресми мамандыққа кіріспе бағдарламасына қатысқанын айтты (TALIS-ке қатысқан ЭЫДҰ елдерінде – 42%).
- ЭЫДҰ мемлекеттерінің мектеп директорлары тәлімгерліктің ұстаздар үшін және оқушылардың үлгерімі үшін маңызы зор деп есептейтініне қарамастан, ЭЫДҰ елдері бойынша жас мұғалімдердің (еңбек өтілі 5 жылға дейін) тек 22%-ының ғана тәлімгері бар. Қазақстанда бұл көрсеткіш 59%-ды құрайды.
- ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен алғанда мектеп директорларының білім деңгейі мұғалімдерге қарағанда жоғарырақ. Алайда директорлардың тек жартысы ғана мектеп директоры лауазымына тағайындалғанға дейін кемінде бір рет арнайы оқу курсынан немесе бағдарламасынан өткен. Қазақстанда мектеп директорларының 25% (ЭЫДҰ елдері бойынша – 54%) директор лауазымына тағайындалғанға дейін осындай оқу курсынан немесе бағдарламасынан өткендігін, ал 25%-ы (ЭЫДҰ бойынша – 54%) көшбасшылық дайындығынан өткені туралы мәлімдеді.

2-сурет. Бастапқы кәсіби дайындық және үздіксіз кәсіби даму

Зерттеу нәтижелері 5-9 сынып мұғалімдері мен мектеп директорларының жауаптарына негізделген

Ескерту: Тек деректері бар ғана елдер көрсетілген.

Дереккөз: ЭЫДҰ, TALIS-2018 деректер базасы, I.3.17, I.3.21, I.3.1, I.3.5, I.3.9 және I.3.13. кестелері.

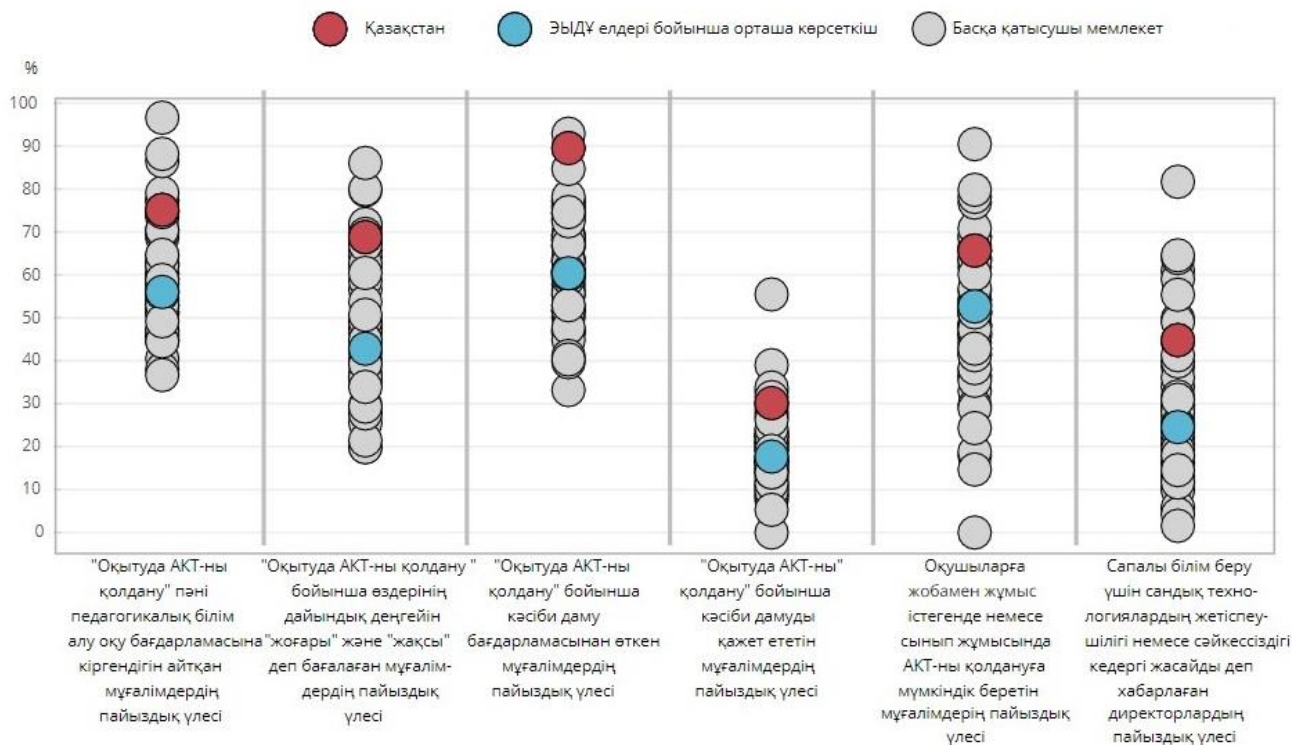
- Қазақстанда мұғалімдердің және мектеп директорларының өндірістен қол үзбей кәсіби даму бағдарламаларына қатысу тәжірибесі кеңінен таралған: мұғалімдердің 98%-ы (ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен – 94%) және директорлардың 100%-ы (ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен – 99%) зерттеуге қатысқанға дейінгі бір жыл ішінде кәсіби даму бойынша кем дегенде бір шараға қатысты.
- ЭЫДҰ елдерінің мұғалімдері арасында курстар мен семинарларға қатысу ең кең таралған кәсіби даму формасы болып табылады. Қазақстанда болса, мұғалімдердің 89%-ы осындай іс-шараларға қатысады. Мұғалімдердің 94%-ның кәсіби дамуы өзара оқытуға және коучингке негізделген. Атап өте кететін жайт, ЭЫДҰ елдерінің мұғалімдері ұстаздардың өзара ынтымақтастығы мен бірлестігіне негізделген кәсіби даму іс-шараларын ең тиімді деп есептейді.
- Қазақстан мұғалімдері өздерінің кәсіби дамуына разы көрінеді, себебі олардың 86%-ы кәсіби даму шараларына қатысу олардың тәжірибесіне жағымды әсер еткенін атап өтті. Бұл көрсеткіш ЭЫДҰ елдері мұғалімдерінен (82%) жоғарырақ. Сондай-ақ, осындай пайдасы мол кәсіби даму шараларына қатысатын мұғалімдердің тиімділігі және жұмысына қанағаттану деңгейі жоғары келеді.
- Бірақ мұғалімдердің пікірі бойынша кәсіби дамудың кейбір салалары әлі де қарастырылмаған. ЭЫДҰ елдері мұғалімдерінің жауаптары сәйкес, оларға ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) саласындағы озық дағдыларды дамыту, көптілді және көпмәдениетті ортада білім беру, ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға сабақ беру сияқты кәсіби даму курстары аса қажет. Аталған кәсіби даму бағыттарының ішінде Қазақстан мұғалімдері бірінші орынға АКТ-ны қояды.

Оқытуда АКТ-ны қолдану

- Қазақстанда орташа есеппен мұғалімдердің 66%-ы оқушыларға сынып жұмысында немесе жеке жобаларды орындағанда АКТ-ны қолдануға «жиі» немесе «үнемі» мүмкіндік беретінін айтты. Бұл көрсеткіш өз кезегінде ЭЫДҰ елдерінен жоғарырақ (53%).
- Қазақстанда мұғалімдердің 75%-ы мамандық бойынша білім алғанда «сабақта АКТ-ны қолдану» білім мазмұнына кіргендігін айтты, дегенмен, мұғалімдердің тек 69%-ы ғана оқуларын аяқтағанда өздерін сабақта АКТ-ны қолдануға дайын сезінді.
- Бұдан басқа мұғалімдердің 90%-ы зерттеуге қатысқанға дейінгі соңғы 12 ай ішінде «сабақта АКТ-ны қолдану» тақырыбын қоса алғанда кәсіби біліктіліктерін арттыру іс-шараларына қатысқанымен, мұғалімдердің жауаптары бойынша бұл бағыттың қажеттілігі жоғары. Қазақстан мұғалімдерінің 30%-ы «сабақта АКТ-ны қолдануды» аса қажет деп белгіледі (ЭЫДҰ елдері бойынша – 18%).
- Қазақстанда орта есеппен директорлардың 45%-ы сапалы білім беру процесін ұйымдастыруға мектепте цифрлық технологиялардың жетіспеушілігі немесе сәйкессіздігі кедергі жасайды деп хабарлайды (ЭЫДҰ елдерінде – 25%).

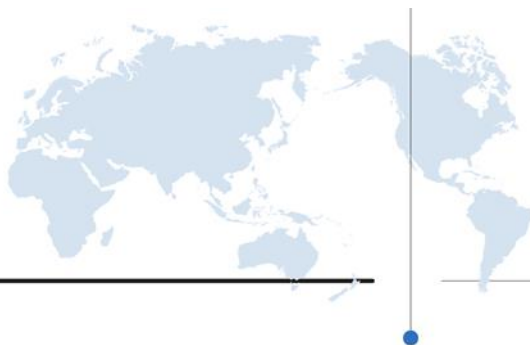
3-сурет. Сабақ та АКТ- ны қолдану

Зерттеу нәтижелері 5-9 сынып мұғалімдері мен мектеп директорларының жауаптарына негізделген

Ескерту: Тек деректері бар ғана елдер көрсетілген.

Дереккөз: ЭЫДҰ, TALIS 2018 деректер базасы, I.3.17, I.3.21, I.3.1, I.3.5, I.3.9 және I.3.13. кестелері

TALIS-2018 зерттеуінің негізгі ерекшеліктері

TALIS зерттеуге қажетті деректерді негізгі орта мектептің мұғалімдері мен мектеп директорларынан сауалнама алу арқылы жинайды. Зерттеудің негізгі мақсаты – білім беру саласындағы мұғалімдер мен директорларға, оның ішінде оқыту процесіне және оқушылардың жетістіктеріне бағытталған саясатты әзірлеуге және жүзеге асыруға қатысты халықаралық деңгейде салыстыруға келетін деректер базасын құру. Мұғалімдер мен директорлар зерттеуге қатысу арқылы білім саласындағы саясаттың басты тұстарына талдау жүргізуге және дамыту жұмыстарына өз үлестерін қосуға мүмкіндік алады.

Біріншіден, TALIS зерттеуі білім саласындағы саясаткерлердің мұғалім мамандығын дамытуға және оқыту мен оқу жағдайларын жақсартуға арналған білім саясатын қайта қарауға немесе жаңадан әзірлеуге мүмкіндік береді. Екіншіден, TALIS мұғалімдерге, мектеп директорларына және де басқа білім саласына қатысы бар тұлғалардың күнделікті тәжірибесіне ой жүгіртіп, оны жетілдіру жолдарын табуға септігін тигізеді. Үшіншіден, TALIS зерттеуі қазіргі бар мағлұматтарға сүйене отырып, болашақ зерттеулерге үлес қосады.

- Сауалнамада тоғыз негізгі тақырып қамтылған: мұғалімдердің білім беру қызметі, мектептегі көшбасшылық, мұғалімдердің кәсіби тәжірибесі, мұғалімдердің кәсіби педагогикалық білім алуы, кері байланыс пен мұғалімдердің кәсіби дамуы, мектептегі ахуал, мұғалімдердің жұмыспен қанағаттану деңгейі, адами ресурс мәселелері мен білім саласындағы мүдделі тараптармен қарым-қатынас және мұғалімнің өз жұмысының тиімділігін бағалауы. Бұл тізімге тағы 2 жаңа тақырып қосылған болатын: оқытудағы инновациялар және теңдік пен көпмәдениетті ортада білім беру.
- TALIS зерттеуінің қатысушылары – мемлекеттік және жеке меншік негізгі орта мектептердің мұғалімдері мен мектеп директорлары. TALIS-2018 циклі үш қосымша опциядан тұрады: 15 мемлекет бастауыш мектеп мұғалімдерін (ББХСЖ-1 деңгейі), 11 мемлекет орта білімнің екінші кезеңінің мұғалімдерін (ББХСЖ-3 деңгейі), ал 9 мемлекет PISA-2018 зерттеуіне қатысқан мектептерді зерттеуге қосты.
- Әрбір зерттеуге қатысушы мемлекеттен кездейсоқ репрезентативті әдіспен іріктелген 200 мектептен барлығы 4 000 мұғалім мен директор қатысты. Нәтижесінде сауалнама сұрақтарына әлемнің 48 мемлекетінен 260 000-ға жуық мұғалім қатысты; олардың жауабы 8 миллион мұғалімнің дауысына тең. Ал Қазақстаннан негізгі орта білім беру деңгейінен 6 566 мұғалім және 331 мектеп директоры қатысты.
- TALIS-2018 зерттеуінің нәтижелері екі томда жарияланады. 2019 жылдың 19 маусымында жарияланған «Мұғалімдер және мектеп директорлары: өмір бойы білім алу» халықаралық есебінің бірінші томында мұғалімдердің білімі мен біліктілігі талданады, ал 2020 жылдың наурызында жарыққа шығатын «Мұғалімдер мен мектеп директорлары: мәртебелі мамандар» атты екінші томында педагог мамандығының мәртебесі, лауазым бойынша өсу мен кәсіби ынтымақтастық мүмкіндіктері, жауапкершілік пен еркіндік сияқты сұрақтар қаралады.

Бұл құжат ЭЫДҰ-ның Бас Хатшысы жауапкершілігімен жарияланды. Құжатта келтірілген көзқарастар мен аргументтер ЭЫДҰ елдерінің көзқарастарын білдірмеуі мүмкін.

Бұл құжат, сондай-ақ, мұнда пайдаланылған деректер мен суреттер қандай да бір аумақтың мәртебесі мен егемендігіне, халықаралық шекаралар мен шекараларды шектеуге және кез-келген аумақтың, қаланың немесе ауданның атына нұқсан келтірмейді.

Әдебиет

OECD (2019), *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*, TALIS, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>

TALIS-2018 зерттеуі туралы көбірек ақпаратты мына сайттан алуға болады <http://www.oecd.org/education/talis/>

Зерттеу деректерін халықаралық есептегі кестелер мен суреттердің астында орналасқан *StatLinks* сілтемелерін қолданып, онлайн түрде көруге болады.

Басқа да деректерді салыстырып талдау үшін <http://gpseducation.oecd.org/> сілтемесіне өтуге болады.

Сұрақтарды мына мекен-жайға жолдауға болады: TALIS зерттеу тобы Білім және дағдылар бойынша директорат TALIS@oecd.org	Құжат авторы: Маркус Швабе Білім және дағдылар бойынша директорат Markus.Schwabe@oecd.org
---	--

«Құжаттың аудармасы ЭЫДҰ-ның келісімі бойынша жарияланды. Бұл ЭЫДҰ-ның ресми аудармасы емес. Аударманың сапасы және құжаттың түпнұсқа тілі мәтінімен сәйкестігі аударманың авторы/авторларының жауапкершілігі болып табылады. Түпнұсқа мәтіні мен аударма мәтіні арасындағы қандай да бір сәйкессіздік болған жағдайда, құжаттың түпнұсқа мәтіні ғана дұрыс деп есептеледі».